

Tananger tollstasjon

Av Hans Ivar Sømme 2022

Artikkelen er publisert i Sola historielag Årbok 2022

Tollbua omkring 1955. Foto Kjell Kristiansen

Dette er historien om Tananger tollstasjon og tollerne som arbeidet der. Artikkelen forteller om tjenestemennene fra den første kjente tolleren i Tananger, på siste halvdel av 1700 tallet, til den siste her på 1950 tallet.

Lokale navn på blant annet steder, bygninger og anlegg som er brukt i artikkelen, er slik jeg lærte dem av de gamle på Melings-siden (området) på 1960 tallet.

Tananger omkring 1800

På 1700-tallet var det ikke mange fastboende i Tananger. Grunneierne var bøndene på Myklebust, Meland og Meling. Hummerfisket hadde tatt seg kraftig opp og det foregikk stor eksport til blant annet Nederland og England. Hummerfisket ble i stor grad drevet av bøndene på de tre gårdene, men de som bodde i Tananger deltok også aktivt i hummerfisket i tillegg til annet fiske som var viktig som livsgrunnlag. Fra 1808 til 1870 var sildefisket stort og bidrog til kraftig folkevekst på første halvdel av 1800 tallet. Tanangers funksjon som trygg havn og base for fiske og eksport av hummer og sild ble etter hvert grunnlag for handelsvirksomhet, vertshus, losing og tolltjenester.

Folketellingen for 1801 oppgir at det var i alt 10 husstander i Tananger, 5 i Tananger på Myklebust, en i Tananger på Meland og 4 i Tananger på Meling med til sammen 51 fastboende. I 1750 var innbyggertallet omtrent halvparten av antallet i 1800.

De første tollerne i Tananger - tiden før 1814

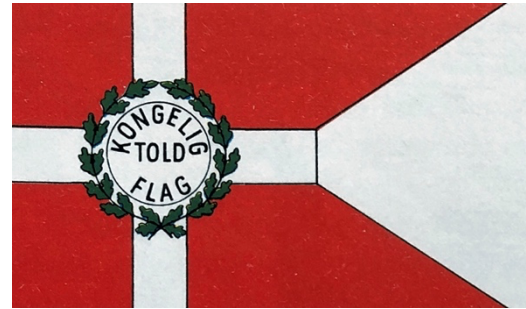
Den første tolleren vi kjenner i Tananger var *Jens Saxe Lindahl*. Han var født i 1723 og døde i 1796. Jens var sønn av Hans Anderson Lindahl, sogneprest i Håland, og Hellvig Jensdatter Saxe. Jens giftet seg i 1750 med Anna Blomme Pedersdatter Høyer. Hun var datter av Peder Cortsen Høyer som flyttet fra

Stavanger til Tananger omkring 1740. Det antas at Peder Cortsen Høyer bygde det som senere ble Monsahuset og etablerte handelsstedet og gjestgiveriet her i Tananger. (*Norges bebyggelse* opplyser at huset ble oppført i 1717).

I perioden fra 1748 til 1765 var tollinnkrevingen i Bergen stift forpaktet bort til en privat forening, en *forpaktningssosietet*, som besto av byens fremste kjøpmenn. Jens tjenestegjorde først som toller for forpaktningssosieteten før han i 1765 ble statsansatt tollvisitør og uthavnsbetjent i Tananger. Han fikk avskjed som toller i 1795 nær 73 år gammel. Jens var også den første losoldermannen vi kjenner i Tananger.

Jens Saxe Lindahl og Anna Blomme fikk 10 barn. Et av disse var Andreas Kristian Lindal. Han hadde overtatt familiens eiendommer i Tananger etter faren, men i 1796 og 1797 solgte han bnr. 2 på Myklebust og husene på handelsstedet i Tananger til Mons Gabrielsen fra Skeie. Mons Gabrielsen hadde vært los på Jæren før han i 1797 ble ansatt som losoldermann i Tananger. Mons Gabrielsen og kona Marta Maria Jonasdatter fra Austrått i Høyland var de som startet Monsen-perioden i Tananger.

Andreas Kristian Lindahl hadde gått i lære i Bergen og hadde mesterbrev som skips-tømmermann. Han var borger i Stavanger, men mistet borgerrettighetene i 1792 da han ville flytte tilbake til Tananger hvor han hadde vokst opp. Han fikk borgerbrevet tilbake i 1797 etter at han hadde solgt eiendommene i Tananger og flyttet tilbake til Stavanger.

Tollflagg 1778 -1814. Dannebrog som splittflagg med innskriften "Kongeligt Told-Flag" omgitt av grønn eikekrans. Flagget var påbudt brukt på tollfartøyer i Norge. Samtlige tollflagg i artikkelen er hentet fra Det Norske Tollvesens historie.

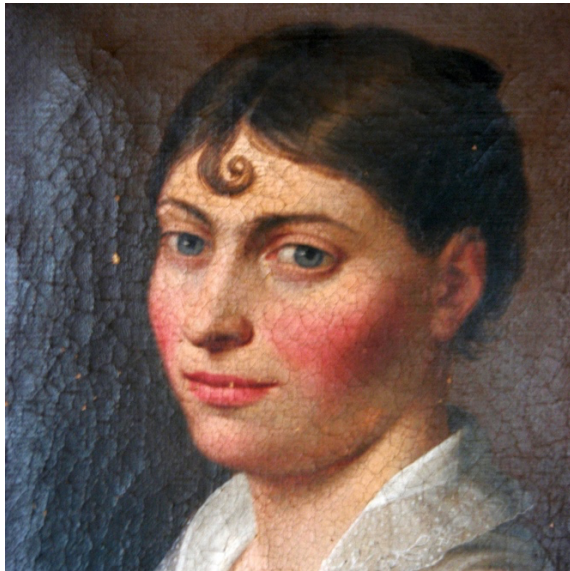
Det har vært uklart hvorvidt *Andreas Køste* var toller i Tananger. Han var født i 1717 i Schleswig-Holstein som den gang var en del av det dansk-norske kongeriket. Andreas var sersjant ved Bergenhus regiment og han hadde vært 45 år i militæret. 59 år gammel ble han i 1776 ansatt som undertollbetjent i Bergen stift. Flere kilder oppgir at Andreas var tollbetjent i Tananger fra 1776 til han døde i 1795, men jeg har ikke funnet sikker dokumentasjon som bekrefter dette. Sønn til Andreas, Daniel Fredrik, var konstituert i 9 år for å hjelpe sin far. Dette må ha vært fra 1786 til Daniel Fredrik i 1795 ble fast ansatt i Tananger. Andreas Køste var trolig stasjonert på en av uthavnene under Bergen tollsted, trolig enten Sandviken tollstasjon eller Nøsted tollstasjon som begge lå like ved Bergen by. Andreas Køste ble gravlagt fra Mariakirken/-Tyskekirken i Bergen.

I dansketiden og fram til 1821 var Stavanger tollsted en del av Bergen stift. Som følge av en omorganisering ble Stavanger i 1821 eget tolldistrikt med Stavanger, Egersund og Sogndal som tilhørende tollsteder. Tollstasjonen i Tananger var uthavn direkte underlagt Stavanger tollsted. I Perioden 1889 til 1910

ble Stavanger på nytt underlagt Bergen tolldistrikt, men deretter har Stavanger vært eget tolldistrikt.

Daniel Fredrik Køste ble født i 1750 i København og døde 1816 i Tananger. Han var gift med Ane Bergitte Elisabeth Holzer, som ble født 1754 i København og døde 1808 i Tananger. Hun hadde aner fra Sør-Tyskland. Daniel Fredrik og Ane giftet seg i 1785 i St. Petri Tyske kirke i København, men bodde deretter i Bergen hvor de fra 1787 til 1795 fikk fire barn, to jenter og to gutter som alle ble døpt i Mariakirken/Tyskekirken der.

Daniel ble ansatt som uthavnsbetjent i Tananger 2. desember 1795. I folketellingen for 1801 er han registrert som tollvisitør i Tananger, en stilling han hadde like til han døde i januar 1816.

Clara Eleonora Lovise Køste (1791 - 1866), datter til Daniel Fredrik Køste. Hun bodde med familien i tollbua fra 1799 til 1810 da hun giftet seg og flyttet til Færder. Originalmaleri i privat eie.

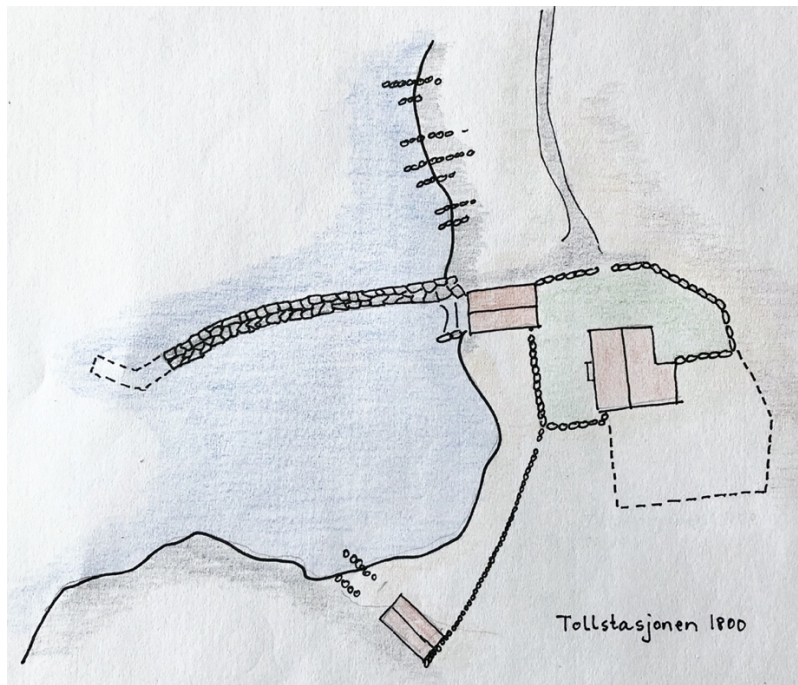
Da familien kom til Tananger i 1795/96 hadde de mistet den ene av de to døtrene, men de 3 andre barna, Andreas Daniel, Clara Eleonora Lovise og Johan Fredrik, fikk alle sine barne- og ungdomsår i Tananger.

Perioden fra 1792 til Napoleonskrigene begynte i 1807 hadde vært god, med sterk vekst i handel og skipsfart i Stavanger. Da krigen brøt ut i 1807 endret dette seg. Engelsk handelsblokade hindret skipsfarten, men jordbruket på Jæren hadde gode år. Likevel oppsto det kornmangel, delvis som følge av gode priser som førte til at for mye korn ble solgt ut av bygda. Heldigvis kom vintersilda tilbake i 1808 etter å ha vært borte i 20 år. Senere var vintersilda årvisst helt til 1870. Gode kornår og godt vintersildfiske gav mye og godt arbeid til mange året gjennom. Dette bidro til at folk i Tanangerområdet klarte seg etter forholdene godt gjennom de vanskelige krigsårene. (Jf. Soga om Sola og Madla bind II, side 57 og 60, samt Sola historielag årbok 2020 Tananger og Sola under Napoleonskrigene 1807 – 1814.)

Etter at Mons Gabrielsen overtok eiendommen på Myklebustsiden måtte den nytilsatte tollbetjenten Daniel Fredrik Køste finne nytt husvære og tilholdssted for tollstasjonen i Tananger.

Daniel Fredrik mente den nye betjentboligen måtte ha to stuer og et sengekammer, hvert med kakkelovn, samt lønnkammer og kleskammer. Kjøkkenet måtte ha skorstein, en tegelmurt bakerovn, samt spiskammer. Takhøyden måtte være minst 4 alen og dørene måtte ha lås. Videre ville det være nødvendig med et låsbart båthus med båtstø på et passende sted. Det var også ønske om en egen tørkehelle for korn og et eget privet, men alle ønskene ble nok ikke oppfylt.

I 1798 ble det inngått avtale mellom tollvesenet og de to bøndene på Meling, Ole Pallesen og Torger Tørressen, om leie av grunn for oppføring av bolig for tollbetjenten i Tananger. Leien ble satt til halvannen riksdaler som skulle betales innen juleaften hvert år. Tomtens størrelse ble oppgitt til 960 kvadratalen med tillegg for tomt til båtnaust av 12 alens lengde og nødvendig bredde på 6 til 8 alen. En senere oppmåling viste at naustet ble bygget 14 alen langt og 6 alen bredt.

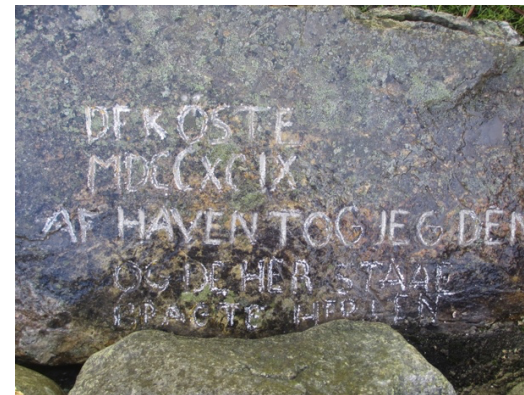

Tollstasjonen omkring 1800. Den opprinnelige delen fra 1799 med tollbua, hagen, naustet og brygga. Tilleggsarealet fra 1841 og forlengelsen av brygga i 1869 er vist med stiplede linje. Naustet nederst til høyre tilhørte gården Meland. Skisse H. I. Sømme.

Arbeidene ble satt på anbud og laveste tilbud på 639 riksdaler ble antatt. I oktober 1798 kunne arbeidene med den nye betjentboligen, naust, båtstø og brygge samt nødvendig

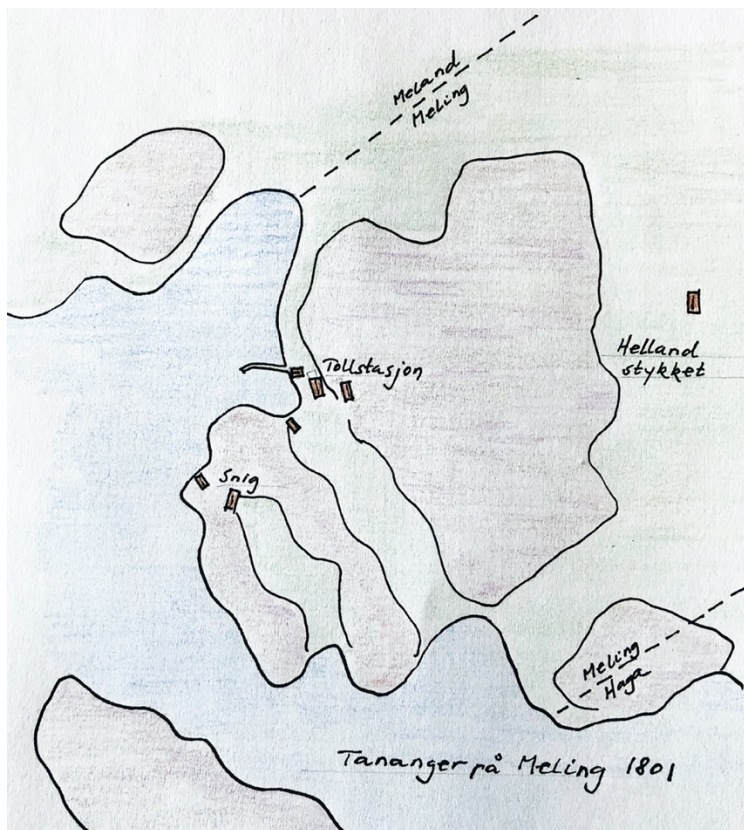
inngjerding av tollstasjonen starte. Daniel Fredrik fulgte selv opp byggearbeidene. Da den nye tollstasjonen sto ferdig signerte han så å si arbeidene ved å hugge inn navn og årstall i en stein i steingjerdet foran huset:

D.F. KÖSTE
MDCCXCIX
AF HAVEN TOG JEG DEN
OG DE HER STAAE
BRAGTE HERHEN

Daniel Fredrik Køste graverte navnet sitt og årstallet for ferdigstillingen av tollstasjonen i en stein i hagegjerdet. Foto H. I. Sømme.

Omkring årsskiftet 1799/1800 kunne så tollvisitør Daniel Fredrik Køste med kone og tre barn flytte inn i den nye betjentboligen. Fra 1799 til 1959 var tollstasjonen på Melingssiden, tilnærmet uendret i 160 år, tilholdssted for tollvesenet i Tananger.

Melingssiden 1801 med kun 4 husstander, en i Snig, en i tollbua, en på Hellandsstykket pluss en trolig i nærheten av tollstasjonen. Skisse H. I. Sømme.

Tiden fra 1814 til 1905 - svensketiden

I omkring 10 år etter 1814 ble tollvesenet drevet tilnærmet på samme måte som i dansketiden. Fra sommeren 1815 ble tollflagget endret og tilpasset det svenske flagget. Den administrative organiseringen fortsatte som før til ut på 1820 tallet.

Andreas Daniel Køste, ble født i 1787 mens foreldrene bodde i Bergen, og døde 1835 i Tananger. Han var 8, 9 år da familien kom til Tananger i 1795/96. Han må ha vært til god hjelp for faren helt fra begynnelsen i Tananger. Han var med i båten både som roer og styrmann når faren skulle patruljere og praie skip i reden utenfor Tananger eller i Habn. Han gjorde nytte som tollrorskar for sin far og i 1810 var han 23 år og "fullt utlært" til å bistå faren i det meste av arbeidet. I 1814, kanskje tidligere, var dette formalisert ved at Andreas var *adjungert* tollbetjent. En adjungert skulle assistere stillingsinnehaveren i alle hans plikter, vanligvis uten lønn, men ofte mot at han var garantert å få overta stillingen når den gamle døde. Han var i så fall adjungert med suksjonsrett. Ofte var det en sønn eller sønnesønn til stillingsinnehaveren som ble adjungert. Etter at faren døde i januar 1816 fungerte Andreas Daniel som overtollbetjent inntil Georg Daniel Barth tiltrådte stillingen som ny overtollbetjent. I en senere periode, etter Georg Daniel Barth og før Nils Magnus Tvethe, var Andreas konstituert overtollbetjent i Tananger.

I 1816 fikk Andreas Daniel bygselbrev fra begge bøndene på Meling på et stykke utmark kalt Snigmyr. Stykket ble etter hvert lokalt kalt Køstestykket og fra 1904 Nydalen. Her bygde han hus og løe med fjøs, dyrket korn og poteter og brukte marka fra Melandsdokken/Floen i nord til Bulega i sør. Andreas Daniel var gift med Berta Govertsdatter fra Tananger på Meland. Hun var søster til losene Torkel og Ola Govertsen og til Endre Govertsen som var tollrorskar.

Lørdag 19. september 1835 var Andreas og svogeren Ola Govertsen på sjøen utenfor Tananger. Båten kullseilte og begge de erfarne og dyktige båtmennene kom bort på sjøen. Vi

vet ikke hvilket ærend de var i, på fisketur, på besøk til Rott eller på losoppdrag, men vi vet hvor fort forholdene kan endre seg og hvordan sjøen i løpet av et øyeblikk kan bli grov og farlig. Ola Govertsen var gift med Berta Marie Olsdatter fra Tananger på Myklebust. Hun var gravid da Ola forsvant på sjøen. Våren 1836 fødte Berta Marie en datter, men kort tid etter døde både mor og barn. Bror til Ola, Torkel Govertsen, overtok deretter plassen som senere ble kalt Torkelstykket. Berta, ofte kalt Køsteberta, var også gravid da mannen omkom på sjøen og fra før hadde hun 5 mindreårige barn. Også Berta mistet etter kort tid barnet som hun fødte etter at mannen hadde gått bort. Men Berta bodde på Køstestykket hvor hun oppfostret de 5 barna, og drev det lille gårdsbruket helt til hun døde i 1896, nær 97 år gammel. Berta var enke i mer enn 60 år. Hennes nest eldste sønn, Georg, var en tid tollrorskar i Tananger og han bodde her på Køstestykket fra omkring 1860 til 1900. En av brødrene til Georg, Johan Fredrik, var tollrorskar i Stavanger fra 1859 til omkring 1900.

Etter Daniel Fredrik Køste ble *Georg Daniel Barth* ansatt som overtollbetjent i 1816. Han var født i 1782 i Hjelmeland. Foreldrene var Georg Daniel Barth (samme navn som sønnen) og Maria Catrine Tomasdatter von Weybye. Faren var sorenskriver i Karmsund og i Ryfylke. Georg Daniel, vår mann, var gift med Elisabeth Bechman Kahrs som var datter av sogneprest Gerhard Kahrs og Mariana Catharina Schnabel. Georg Daniel var yngst i en barneflokk på 12 fra farens 2. ekteskap, men han hadde også 8 halvsøsken fra farens 1. ekteskap. To av Georg Daniels brødre var overtollbetjenter, Thomas Friedrich i Kristiania og Johan Caspar i Arendal.

Da Georg Daniel kom til Tananger var han 34 år gammel. Det er uklart hvor lenge han var stasjonert i Tananger, men han er nevnt som overtollbetjent i Stavanger fra 1822 til 1827. Da Tananger tollstasjon var underlagt Stavanger tollsted kan det hende at han hele tiden var stasjonert i Tananger, men dette er uklart. Den 4.oktober 1830 ble Georg Daniel og broren, Johan Caspar, begge ansatt som overtollbetjenter i Arendal. Georg Daniel sluttet som tollere i 1831 og døde 1834 i Arendal.

Som nevnt over var Andreas Daniel Køste konstituert en periode etter Georg Daniel Barth og før *Nils Magnus Tvethe* ble ansatt som overtollbetjent i 1833. Tvethe hadde denne stillingen til han døde 1841. Nils Magnus var født i 1780/81 og han var gift med Anne Marie Saabye. De bodde først i Bergfjeringen i Kristiania hvor Nils var undertollbetjent fra 1823.

Tollflagg 1815 - 1824. Svensk orlogsflagg med danske farger og liggende hvitt kors som unionsmerke. Midten pyntet med eikegren. Flagget var påbudt brukt på tollfartøyer og ved tollbua. I 1823 var det kun 10 statseide tollbuer i Norge.

Køstehuset, med halvvalm, lå på Køstestykket like sør for tollbua (med lyst bryst). Huset ble bygd i 1816 og tatt ned omkring 1906 og deretter satt opp igjen annet sted i Tananger. Foto i privat eie.

I 1835 ble det oppført en observasjonsvarde i stein på fjellet bak tollstasjonen. I 1851 ble denne varden revet og i stedet ble et nytt utkikkshus oppført noe høyere oppe på fjellet øst for tollbua. Fram til 1960 årene var det ennå mulig å se rester av fundamentet for utkikkshuset.

I 1841, samme år som han døde, fikk Tvethe tinglyst et jordstykke i tilknytning til tollhagen på 1009 kvadratalen, tilsvarende ca. 400 m², til bruk for egen husholdning. Dette jordstykket lå på sørsiden av tollbua, delvis der hvor Gabriel Meling omkring 1907 bygget løe. Fra da hadde tollvesenet to avtaler med bøndene på Meling, den opprinnelige fra 1798 og tilleggsavtalen fra 1841. Leien var lik for begge, 1,5 spesidaler for hver.

Tollflagg 1824 - 1842. Tilsvarende som i perioden 1815 - 1824, men med innskriften "Kongeligt Told Flag" i stedet for eikegrenen.

I Nils Magnus sin tid ble to innfødte tanangerbuer ansatt som tollrorskarer. Den ene av disse, *Knud Olsen* var født 1799 i Snig. Knud var tollrorskar fra juli 1840 til minst 1873 da han 74 år gammel, på grunn av alderssvækkelse, fikk en avtale med sine overordnede om redusert tjeneste for en tid mens etterfølgeren, svigersønnen Johan August Larsen, fikk opplæring. Av begge bøndene på Meling fikk Knud feste på en husgrunn og en inngjerdet hage på Melingssiden. Knud og kona døde begge i desember 1876, samme år som svigersønnen August Larsen kom bort på sjøen. Se om han under.

Den andre tollrorskaren fra Tananger som ble ansatt i 1840 var *Endre Govertsen*, Han ble født i 1802 og døde i 1868. Endre eide hus på bygslet grunn på Melingssiden. Han gikk av med en liten pensjon fra tollvesenet i 1851. Ellers var Endre fisker. Han var bror til Berta Govertsdatter og til Ola og Torkel Govertsen. De var alle oppvokst i Tananger på Meland, Melingsiden 5 i dag. Endre var gift med Maria Andersdatter

Tjora. Deres datterdatter, Ragna Marie, var gift med Kristian Monsen.

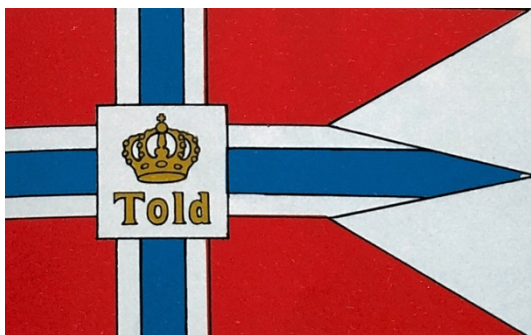
I en kort periode etter Tvethes død og før Fredrik Bøckmann tiltrådte var *Johan Peter Wilkins* stasjonert i Tananger. Han var født i 1797 og var tidligere sjømann. Han var stasjonert på Kvitsøy som undertollbetjent fra 1825. Johan Peter ble overtollbetjent i Ålesund i 1847 og tilsvarende i Molde i 1853. Det var han som utarbeidet inventarlisten for Tananger tollstasjon i 1841. Av denne inventarlisten framgår blant annet følgende:

- *En seglbåt med tilhørende segl, fokk og klyver, mast spri, klyverbom, ror og rorpinne og to par årer. Alt meget gammelt og må nyanskaffes.*
- *En mindre båt med to par årer, gammel og ubrukelig.*
- *En tømret bygning på steinmur, 18 alen lang og 14 alen bred, bordklett og med tegltekktak.*
- *Et på steinmur oppført 7 alen langt og 6 alen bredt rødmalt og tegl-tekktak.*
- *På berget ovenom husene en i 1835 av steinmur oppført observasjons-varde.*
- *På vestsiden mot sjøen et båtnaust 14 alen langt og 6 alen bredt med tegltekktak.*
- *I sjøen en steinbrygge 73 alen lang og 3,5 alen bred med bolverk. På bryggen en tjæret treport 4 alen høy og 5 3/8 alen bred.*

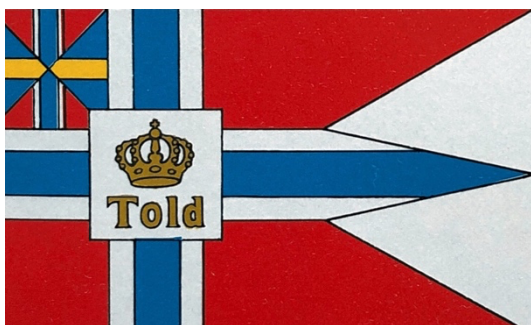
Frederik Bøckmann, ble født 1814 i Tjølling og døde i 1872 i Egersund. I 1842 giftet han seg med Nikoline Mathilde Bodom, datter til Ole Andreas Bodom og Margrethe Birgitte Høng. Ole Andreas Bodom var overtollbetjent i Egersund fra 1833 til 1867. Frederik var først undertollbetjent i Egersund, men han var undertollbetjent i Tananger fra 1842 til 1852. Deretter ble han i 1866 overtollbetjent i Farsund før han ble overtollbetjent i Egersund fra 1867, her etterfulgte han sin svigerfar. Han fikk avskjed 1871. Frederik og Nikoline hadde minst 12 barn.

I 1851 ble det oppført et utkikkshus av tømmer med papirtak og 3 fag vinduer på fjellet østenfor våningshuset. Steinvarden som ble satt opp i 1835 ble da revet. Innvendig hadde utkikkshuset panel på veggene, et bord, en krakk og en låsbar dør. Utkikkshuset var malt gulbrunt slik som våningshuset.

Våren 1842 ble ny båt anskaffet til tjenesten med segl, fokk og klyver samt nødvendig utstyr, bl.a. 2 par årer. Samme vår fikk stasjonen nytt tolltegn og om høsten nytt tollflagg. Dette var første gang det rene norske flagget ble benyttet uten innslag av svenske farger. Men dette varte bare i to år da tollflagg med "sildesalat" ble innført.

Tollflagg 1842 - 1844. Det norske handelsflagget med splitt og tunge og i midten en hvit kvadrat med i gule bokstaver ordet "Told" med krone over.

Tollflagg 1844 – 1899. Tilsvarende som i perioden før, men med unionsmerke i blått og gult i øverste hjørne.

Anders Dass Brinchmann var født 11. mars 1821 Hemnes/Rana i Helgeland, og døde 19. juni 1894 i Horten. Han var først handelsbetjent og konstituert undertollbetjent. Han ble fast ansatt som undertollbetjent i Tananger 22. mai 1852, 31 år gammel. Han ble ansatt som undertollbetjent i Horten 29. august 1860, men forlot ikke Tananger før noe senere. Anders Brinchmann likte seg godt i Tananger og han kom godt overens med lokalbefolkningen både med og uten tilknytning til tollstasjonen. Han holdt kontakten med tollstasjonen i mange

år etter at han hadde flyttet til Horten. Anders var ungkar mens han var i Tananger, men giftet seg i 1867 med Anne Elisabeth Andreassen fra Sandnes.

I 1852 hadde stasjonen to båter, hvorav den ene var ny samme år. Begge med spriseil og årer. Den ene antakelig 18 fot, mens den andre var større, kanskje 22 – 23 fot.

I Brinchmann sin tid var Knud Larsen og Hans Torgersen Sømme tollrorskarer i Tananger.

Melingsiden 1858. Maleri av M. G. Monsen. Her ses den okermalte tollbua og naustet, den opprinnelige tollbrygga med port og utkikkshytta på fjellet bak tollstasjonen. Bildet er hentet fra Kulturhistorisk kalender for Tananger 2006.

Båttyper som tollerne brukte. Før 1850 ble båter av hardangertypen mye brukt, senere overtok rogalandsbåter mer og mer. "Kvitsøybåten" inne i nauset og færingen nærmest er eksempler på rogalandsbåter som tollerne i Tananger brukte. Den andre færingen på bildet er en hardangerbåt. Båtene var rigget med sprisegl og fokk, større båter som kvitsøybåten, gjerne også med klyver og toppsegl. Båtbildene er fra Engøyholmen kystkultursenter og tegningen er fra Småbåtar i Rogaland av Svein Langvik. Foto H. I. Sømme.

Etter Brinchmann ble *Jacob Ditlev Birch* ansatt som undertollbetjent og stasjonsbestyrer i Tananger. Han var født i 1812 i Kristiansand og døde i 1878 i Høyland. Jakob Ditlev var gift med Julie Elisabeth Groth, også hun fra Kristiansand. Han

hadde tidligere vært sjømann og skipsfører. I Tananger tjenestegjorde han fra 1861 til han sommeren 1874 overtok stillingen som tollvaktbestyrer/undertollbetjent i Sandnes som hadde vært eget tollsted siden 1863. Birch hadde stillingen i Sandnes til han døde i 1878. Han var kjent for sine selskapelige talenter og mange skipperhistorier.

Mens Birch var tollbetjent ble funksjonen til Tananger tollstasjon endret og redusert. I brev fra tollinspektør Schive i Stavanger til Birch framgår det at fra 23. september 1869 opphører stasjonen "med at være Praiingsstasjon som opptager alle gjennom Løbet utenfor passerende Fartøier". Samtidig ble tollrorskar Hans Torgersen Sømme ansatt som bestyrer ved den nyopprettede stasjonen på Tungenes. Tollvakttjenesten og praingen for Stavangerfjorden ble fra da overført til stasjonen på Tungenes.

Bebyggelsen på Tungenes før 1900 med tollstasjonen øverst til venstre. Foto fra Randaberg - Gard og ætt

Tollstasjonen på Tungenes.

I 1865 ble den gamle tollstasjonen på Kvitsøy flyttet med folk og hus til Tunge. Med på lasset fra Kvitsøy fulgte to familier med 5 barn og fra Tananger kom Hans Torgersen Sømme med kone og en sønn. Sømme var stasjonsbestyrer på Tunge fra 1865 til 1874. En av de to tollrorskarene, Erik Svendsen, flyttet samtidig med Sømme til Tananger i 1874. Se mer om Erik Svendsen under. Etter disse kom Lars Henriksen, som stasjonsbestyrer og Gabriel Knudsen som tollrorskar til Tunge. Begge disse var født og oppvokst i Tananger, Lars på Melingsholmen og Gabriel på Melingssiden. På en liten haug like ved tollbua på Tunge hadde tollerne en liten utkikkshytte hvor de selv, eller noen av barna, satt vakt. Når det kom et skip fra utlandet rodde tollerne ut og visiterte og forseglet skipet før det fikk fortsatte til Stavanger. Noen ganger, særlig med engelske skip, gjorde tollerne arbeidet på veien inn Stavangerfjorden mot en ekstra betaling på 1 spesidaler. Deretter var det å ta føttene fatt og gå tilbake til Tunge. Vegene gikk bare til Randaberg sentrum, resten gikk på stier i utmarka og langs innmark. I 1892 ble tollstasjonen på Tungenes flyttet til Bangarvågen på Hundvåg.

I 1867 ble utkikkshuset på fjellet østenfor våningshuset flyttet til Tanangerhaug og malt hvitt. Det ble inngått avtale med grunneier om leie og feste av tomt, 10 spesidaler en gang for alle. I 1888 benevnes utkikkshuset Tanangerhaug/-Storevarden.

Claudius Schive var tollinspektør i Stavanger fra 1840 til 1875. Han var bl.a. Norges første numismatiker og det var han som innførte fresnel-linser i norske fyr. Han ledet utviklingen av Stavanger tollsted herunder også Tananger tollstasjon. Privat foto.

I 1869 ble det bevilget 62 spesidaler til forlengelse av tollbrygga og til utbedring av tollbua. Brygga ble opprinnelig anlagt samtidig med at tollstasjonen ble etablert her i 1798/99. Ifølge en inventarliste fra 1841 hadde brygga opprinnelig en lengde på 73 alen, tilsvarende 44,5 meter. Tolloppsynsmann Nærvik målte brygga i 1912 til 56,25 meter. Dette betyr at brygga i 1869 ble forlenget med ca. 12 meter. Forlengelsen var

et resultat av de store forandringene som hadde skjedd da Enok Torgersen Meling omkring 1850 bygde det store Melingssjøhuset og anla Melingskaaien og veien med brua over Melandsdokken. Det var ikke lenger så greit å fortøye i le av berget på vestsiden av Melandsdokken. Etter at Melingskaaien ble anlagt og tollbubrygga ble forlenget ble fortøyningsforholdene for tollstasjonens båter betydelig forbedret.

Hans Torgersen Sømme var leiet tollrorskar i Tananger fra 1851 og fast tollrorskar fra 1853. I 1865 ble han bestyrer ved den nyopprettede tollstasjonen på Tungenes hvor han tjenestegjorde til 1874. Hans, som var født i 1828, var fra Sømme bnr. 12. Han var gift med Ane Bergitte Elisabeth Køste, datter til Andreas Daniel Køste og Berta Govertsdatter. Hans var ansatt som undertollbetjent og tollbetjent i Tananger fra 1874 til 1904. Fra sommeren 1874 til høsten 1904 bodde han med kone og de to sønnene (til disse ble voksne) i tollbua.

I juni 1874 ble det skrevet kontrakt mellom tollbetjenten og malermester D. Danielsen om maling av tollbua med sidebygninger og porter, og for maling av vakthuset på Tanangerhaug. Arbeidet skulle utføres innen utgangen av juli samme år. Prisen var 10 spesidaler for maling og arbeider for et strøk på tre vegger og to strøk av søndre bryst ved tollstasjonen og tilsvarende 1,5 spesidaler for maling og arbeider ved vakthuset. Fargen skulle som før være gul.

Etter at Tungenes tollstasjonen fra 1865 hadde overtatt hovedansvaret for praiingen av forbipasserende skip endret også båtbehovet ved Tananger tollstasjon seg. I Tananger hadde tollerne inntil da hatt 2 eller 3 båter hvorav den ene var en noe større seilbåt rigget med spriseil, fokk og klyver. I 1874 hadde tollerne i Tananger to båter, hvorav den ene ble avlevert til Tungenes. I 1874 ble ny båt anskaffet til en pris av 19 spesidaler og 48 shilling. Denne båten skulle erstatte den avleverte. I september året etter solgte tollbetjenten en gammel båt tilhørende tollstasjonen for 2,5 spesidaler og kjøpte en ny for 17 spesidaler. På Tungenes disponerte tollerne en større båt, kanskje på 22 – 23 fot, tilsvarende som i Tananger før praiingen opphørte.

Grundleien for tollbetjentboligen som var kr. 12,-, tilsvarende de tidligere 3 spesidaler, ble fra 1886 til 1904 hvert år betalt til Gabriel Meling før Jul.

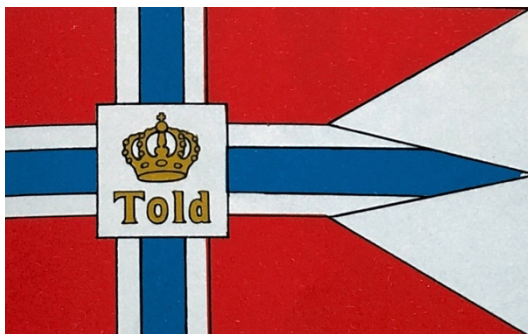
I 1894 praiet tollerne i Tananger i alt 500 skip, hvorav langt de fleste i havnen, men også noen i Risavika. I 1900 var antall praiinger 505.

På 1870 tallet var det dyrtid i Norge. Fortsatt gjaldt et lønnsregulativ fra 1851 og det var behov for justeringer. Det nye regulativet som ble innført i 1876 viste seg å være gunstig for tollerne. Tilleggene var gode og sett i lys av nedgangstidene de neste tiårene sto dette regulativet seg godt over tid. Årslønnen for undertollbetjent steg fra 1700,- kr til 2000,- kroner

og tilsvarende for tollrorskarer fra 525 kroner til 1000,- kroner. I tillegg kom 2 alderstillegg.

Tollbua omkring 1885. Fra høyre tollbetjent Hans Torgersen Sømme, hans kone Ane Bergitte Elisabeth, født Køste, og Berta Govertsdatter Køste. Til venstre for henne i uniform muligens tollrorskar Georg Køste. De øvrige er ukjente. Foto i privat eie.

Tollflagg fra 1899. Det rene norske flagg, tilsvarende som i perioden 1842 - 1844, men fra nå uten unionsmerke. Flagget skulle brukes ved offentlige bygninger og på toll- og postfartøyer. Senere er ordet Told erstattet med Toll.

En av tollrorskarene i denne perioden var *Erik Svensen*. Han var født i 1829 i Espedal og døde i april 1884 i Tananger. Foreldrene flyttet med familien til Kvitsøy hvor Erik vokste opp og bodde til 1861. I 1865 var han tollrorskar ved Tunge tollstasjon og fra 1874 var han huseier og tollrorskar på Melingssiden i Tananger. Erik var gift med Olene Pedersen. Hun var født 1830 på Kvitsøy. Erik og Olene hadde to døtre og to sønner. Etter at Erik døde i 1884 bodde Olene her i Olenehuset til hun døde i 1913.

Å være enke etter en tollrorskar var ikke bare enkelt. I folketellingen for 1891 er Olene Svendsen oppført som huseier, vever med en liten pensjon på kr. 30 årlig.

I et brev datert 21. februar 1893 skriver Olene Svendsen til

”Den Kongelige Norske Regjerings Finands- og Told-Departement.

Olene Svendsen, enke efter Toldrorskarl i Tananger Stavanger Toldsteds Distrikt Erik Svendsen, ansøger ærbødigst om ogsaa i aar at blive tilstaaet et Bidrag af Toldetatens Understøttelsesfond.

Jeg tillader mig i den anledning at anføre, at jeg 63 år gammel, af daarlig Helbred og verken selv eier noget eller har Familie eller Børn som kan yde mig Hjelp, ligesaa lidt som det lille jeg selv kan erhverve er tilstrekkelig til end et fattig Underhold. Derfor tør jeg nære det Haab ogsaa i aar at blive tildelt et Bidrag af Toldetatens Understøttelsesfond.

Ærbødigst Olene Svendsen”

Tolletatens understøttelsesfond ble opprettet i 1858. Inntektene til fondet kom fra bøter for overtredelser av tollovgivningen og verdien av beslaglagte varer som etter loven tidligere skulle tilfalle statskassen eller tollkassen. Fondet ble forvaltet av tolldepartementet som en gang årlig delte ut disponible midler, det vil si rentene.

Etter at Olene døde 1913 ble huset revet, men til langt ut på 1970 tallet ble hagen bak den gamle husgrunnen kalt Olenehagen.

Olenehuset. Tollrorskar Erik Svendsen bodde her med kona Olene Pedersen fra 1874. Erik døde i 1884 og Olene i 1913. Nord for Olenehuset ser vi Filiushuset hvor Theofilus Theofilussen bodde. Foran ser vi bakhuset med den gamle vannpumpen. Bildet er fra Tananger før i tiå.

Johan August Larsen, som var født i 1824, var husmann med jord og tollrorskar i Tananger fra 1873 til sin dødsdag i 1876. Han ble ansatt som erstatter for sin svigerfar Knud Olsen da denne måtte gi seg på grunn av alderdomssvekkelse. Johan August fikk ikke en lang tjeneste i tollvesenet. Den 10. juli 1876 var han sammen med Enok Nilsen Rott og Enok Assersen Risa på sjøen og drev etter makrell. Det var et stormende vær og de hadde mye ballast i båten. Båten ble fylt med sjø og forliste og alle de tre modige og sjøvante mennene kom bort. Kona til Johan August, Kristina Knudsdatter, datter til ovennevnte Knud Olsen, beholdt huset og jorda i Tananger og klarte å berge seg og barna, men i 1891 var hun forsørget av barna. Det ene av to Kristinahus på Melingssiden er oppkalt etter henne. Et av disse lå like ovenfor tollstasjonen og det andre der Melingsiden 7 er nå.

Gabriel Knudsen, var født i 1841 og oppvokst i Snig på Melingssiden. Han var sønn av Knud Olsen og svoger til August Larsen som er omtalt ovenfor. Han var snekker og tømmermann, og leid tollrorskar fra 1864 til 1873. Som tollrorskar var han stasjonert flere steder, i Tananger, i Sandnes og på Tunge fra 1874 til 1892. Gabriel var bror til Kristina som var gift med Johan August Larsen. Se om Gabriel Knudsen også under Tunge tollstasjon.

Ole Andreas Bøckmann, var født i 1845 i Tananger og døde 1914 i Egersund. Han var sønn av ovennevnte undertollbetjent i Tananger Fredrik Bøckmann og Nicoline Mathilde Bodom. Ole Andreas hadde sine barneår i Tananger. Han var gift med Inger

Theodora Tønnesen fra Hovland på Eigerøy. Fra 1878 var han tollstedsbestyrer i Søndre Sund Egersund. Han var leid tolloppsinsmann i Tananger etter Johan August Larsen før han flyttet til Egersund i 1878.

Georg Køste var født i 1827 og han døde i 1900. Foreldrene var Andreas Daniel og Bertha Køste. Georg avla styrmanns-eksamen i 1860 og fikk skippersertifikat i 1869. Han bodde i Tananger sammen med sin mor. Etter at Erik Svendsen døde i 1884 ble Georg engasjert som leid tolloppsinsmann fra mai 1885 med årslønn kr. 584. Etter at mora døde i 1896 bodde Georg alene på Køstestykket. Etter ham ble Køstestykket matrikulert og skilt fra Meling bnr. 1. I 1906 står Gabriel Meling bnr. 4 som eier. Huset ble deretter tatt ned og visstnok satt opp igjen i området ved Havnevegen i Tananger.

Tollstasjonen ca. 1900. Foto i privat eie.

En av oppsynsmennene som tjenestegjorde i Tananger omkring 1900 var *Jakob Andreas Oliveren*. Han var født 1868 i Skudeneshavn. Han var sjømann og leid tolloppsinsmann ved krysskøyten i Stavanger i 1896. Oppsynsmann II fra 1900 og fast ansatt fra 1905. Jakob Andreas var far til Ludvig Theodor Oliveren som var stasjonsbestyrer i Tananger fra 1922 til 1924.

Tiden etter 1905

Norge ble fritt og uavhengig i 1905. For tollvesenet og for tollerne betydde dette ingen vesentlige endringer hverken med hensyn til lovverk, organisering, arbeids- eller lønnsforhold. *Tollbladet* skrev i 1905 mistrøstig at tidenes pinaktighet har medført at det siden 1876 intet har skjedd med lønningene.

Med første verdenskrig kom noen ekstra slitsomme år for tollvesenets funksjonærer. Dyrtid og prisstigning førte til vesentlig dårligere forhold. Stadig større skipstrafikk og stor import førte til økt arbeidsbyrde døgnet rundt. Mange fast ansatte ble innkalt til nøytralitetsvakt noe som førte til mye overtid og at det måtte engasjeres mange leiefolk. De vanskelige forholdene førte til økt missnøye også på grunn av manglende lønnsutvikling som følge av statens treghet med å foreta justeringer i takt med prisstigningene.

Forbudstiden i Norge varte fra 1916 til 1927. Import- og omsetningsforbud for brennevin og sterkvin medførte blant annet økt smugling, mer reseptmisbruk ved foreskriving av brennevin som medisin og til mer hjemmebrenning. Tollerne

var en yrkesgruppene med særlig ansvar for å overvåke og se til at forbudene blir overholdt. Også i Tananger ser vi følgene av disse vanskelige forholdene. I perioden fra 1917 til 1922 var det nokså stor gjennomtrekk ved stasjonen og flere av tollerne var her bare i korte perioder. Det forekom også et tilfelle av utroskap i tjenesten i form av ulovlig produksjon og omsetning av brennevin.

Andreas Andersen Undem, var født i 1870 i Stavanger. Han var sjømann og tømmermann. Andreas ble i 1897 gift med Karen Gurine Rasmusdatter fra Stavanger. Han var leid tolloppsinsmann i Tananger fra april 1904 og fast tolloppsinsmann II i Tananger fra juli 1905. Deretter var han tolloppsinsmann I ved Høyevarde fra juli 1908 og fra juli 1909 til etter 1935 tolloppsinsmann I i Stavanger.

I 1900 døde Georg Køste og bygslingsavtalen som Andreas Daniel Køste hadde inngått med bøndene på Meling i 1816 opphørte. Dermed ble Køstestykket som i 1904 ble kalt Nydalen matrikulert bruk og fradelt Meling bnr 1. Fra 1906 står Gabriel Meling bnr. 4 som eier. Gabriel Meling ønsket å bygge ny løe like sørøst for tollbuhagen, mellom tollbua og det gamle Køstehuset. Dette medførte at avtalen fra 1841 om tilleggsjord til tollstasjonen ble sagt opp og det ble gjort endringer i avgrensingene mellom tollbuhagen og den nye løetomta.

Undem laget et *overslag over utgifter til anskaffelser og reparasjoner på de ved Tananger toldstasjon tilhørende*

bygninger og baader m.m. i budgetaaret fra 1. April 1906 - 31. Marts 1907.

<u>Bygningernes vedkommende</u>		
Til reparasjon av loftsgulvene i vaaningshuset: 18,7 tylfter 5/4' bord a kr. 7,-	131,-	
Arbeidsløn	25,-	
Klædning paa veggene i dagligstuen med 3/4' bord a kr. 0,10 pr m. 10 m og 2,5 m høit	25,-	
Arbeidslønn	15,-	
Til murverket, arbeid og materialer	50,-	
<u>Baad Nøstets vedkommende</u>	10,-	256,-
Nyt tag og bryster samt tagsten	100,-	
Til tjæring av porten på bryggen og vakthuset	2,-	102,-
<u>Baadenes vedkommende</u>		
Til maling, olie og tjære til Baaderne	6,-	
Nye Fangeliner, Flagliner, samt skjøder og faller til Seilene	5,-	11,-
Til sammen kr.		369,-

I denne perioden ble det installert ny komfyr i kjøkkenet og dermed var det ikke lenger nødvendig å gå i eldhuset som lå i tilknytning til naustet for å bake brød.

Kristian Hansen Damsgaard var født i 1867 i Laksevåg ved Bergen. Han var skipstømmermann og brannkonstabel og fra 1899 leiet oppsynsmann i Bergen tolldistrikt. Kristian var fastleid oppsynsmann II ved Tananger tollstasjon fra september 1905. Han var i Tananger samtidig med Undem fra høsten 1905. Fra juli 1908 var han oppsynsmann I i Kristiania. I 1910 bodde han med familien i Stavanger, kone og 3 barn i alderen 5 til 14 år. Som nevnt var Stavanger tollsted i denne perioden en del av Bergen tolldistrikt. Ved ansettelse i Bergen kunne man da bli stasjonert i Tananger under Stavanger tollsted.

Tollstasjonen antatt omkring 1910. Bildet er hentet fra Det Norske Tollvesens Historie.

Tørres Nilsen Nærvik var født i 1861 i Fjeldberg prestegjeld Hardanger og døde 1930 i Stavanger. I 1885 var Tørres gift sjømann bosatt i Stavanger. Han var tolloppsynsmann i Tananger fra omkring 20. mars 1908 til ut september 1917. I følge folketellingen for 1910 var han da tolloppsynsmann i Tananger og bodde i tollbua, med kona Olava Tomine Torkelsen fra Stavanger. Han bodde senere i Stavanger. Det ser ut for at han etter årene i Tananger sluttet i tollvesenet.

Etter forespørsel fra distriktssjefen i 1912 foretok Nærvik oppmåling av utkikkshuset på Storevarden og av bryggen. Utkikkshuset på Storevarden ble utvendig målt til 2,5 x 2 meter. Tollbubrygga ble målt til en lengde på 56,25 meter og en bredde fra 2,3 til 2,88meter, for det meste 2,42 meter målt fra midten.

I 1916 protokollerte Tørre Nærvik 230 prainger og kontroller i Tananger og i Risavika.

Andreas Marcelius Larsen var født i 1884. Han hadde tidligere vært skipsfører og han var gift med Marie Grødem. Andreas var tolloppsynsmann II i Tananger fra omkring 1914 til – 1917, det vil si i store deler av 1. verdenskrig. Larsen var i Tananger samtidig med Nærvik som da var stasjonsbestyrer.

Etter at Nærvik sluttet i Tananger overtok *Bernhard Johannessen*. Johannessen var født 1874 i Stavanger. Han var

vaktmester og samtidig leid tolloppsynsmann fra 1913 til 1917. Han var leid tolloppsynsmann I i Tananger fra 1917 til 1920. Ansatt fast oppsynsmann I i 1920 og fra da tjenestegjorde han i Stavanger. Kona var Amalie Mauritsen Pedersen, også hun fra Stavanger.

I vaktprotokollen for 1917 har Johannessen bokført 304 praiinger ved Tananger tollstasjon.

Meling-siden 1920. Foto Espedal, utsnitt fra panoramabilde.

Fra 1918 til 1921 var *Simon Wilhelmsen* stasjonsbestyrer i Tananger. Han var født 1890 i Skudenes og konstituert toll- oppsynsmann fra 1818 til sommeren 1921. Han kom til Tananger høsten 1918. I 1920 bodde han i tollbua med kona Marit og en datter og tre sønner. I desember 1921 bodde Simon Wilhelmsen på Hammaren, mens kona bodde i Tananger. Det ser ut til at han sommeren 1923 emigrerer til USA, grunnet liten arbeidsfortjeneste. I 1920 ble årsleien for betjentboligen satt ned til kr. 225,-. Årslønnen for betjenten var da på kr. 1500,-.

Som en kuriositet nevnes at Wilhelmsen i 1919 fikk en bot på kr. 10,- for å ha syklet på fortauet på Maldeveien.

I 1918 registrerte Wilhelmsen 531 praiinger/kontroller av skip ved stasjonen. Det vil si mer enn dobbelt så mange som i 1916.

Ludvig Konrad Larsen var født i 1894 på Buøy i Stavanger. Han var tolloppsynsmann II fra 1917 til 1918. Fra 1922 var han fast oppsynsmann I og fra da stasjonert i Stavanger. Fra 1948 var han tollbetjent i Stavanger. Han var toller i Tananger fra en tid før Wilhelmsen. Han overtok som stasjonsbestyrer etter at Wilhelmsen hadde sluttet og fram til Ludvig Theodor Oliversen ble ansatt i 1922. Wilhelmsen hadde bedt tollinspektøren i Stavanger om å få en motorbåt til Tananger, men dette ønsket ble først innfridd i 1921 da Ludvig Larsen var oppsynsmann her.

Inventarlisten fra juli 1921 er ført av Ludvig Konrad Larsen og gir en god beskrivelse av stasjonen dette året.

- *Våningshus med 4 værelser, hvorav 3 med ovn, spiskammer, kles-kammer og et kammer på loftet, samt kjeller. Huset har skorstein, komfyr, malmvask med cementrørs-avløp, 12 fag vinduer med lukke-klemmer på 8 fag, dessuten et fag over gatedøren og et fag i kjelleren. Huset er gulmalt og teglteknet.*
- *Et halvtak på østsiden til kull og ved.*
- *Et naust på vestsiden av gråstein med skorstein og bakerovn, 1 fag vindu og dør mot vest og øst. Naustet er gulmalt og teglteknet.*

- *En vannpumpe av tre med tredeksel ved husets vestre ende.*
- *Frukthage ved søndre ende av huset med steingjerde og port. Det øvrige av husets tomt som strekker seg fra frukthagen til halvtaket er innhegnet med steingjerde.*
- *En gjødselbinge av stein med tegl-tak og dør.*
- *Utkikshus på Storevarde med 3 fag vinduer, 2 dører, 1 bord, 1 benk. Utkikshuset er fillttekket og gulmalt.*
- *En steinbrygge fra naustet utlagt i sjøen med båttopptrekk på søndre side.*
- *To robåter med årer og et segl pluss nødvendig utstyr*
- *En motorbåt*

Ludvig Theodor Oliversen var født i 1893 i Skudeneshavn. Han døde 1970 i Stavanger. I 1910 gikk han i bakerlære i Kopervik. Han ble gift i 1919 med Martha Helene Knudsen fra Stavanger. Leid og konstituert oppsynsmann fra 1917 og fast ansatt tolloppsynsmann II i Tananger fra april 1922 til 1924, deretter var han stasjonert ved Stavanger tollsted hvor han ble fast ansatt tolloppsynsmann I i 1928 og senere tolloverbetjent.

I 1923 ble det slutt på at stasjonsbestyreren selv måtte betale den årlige grunnleie på kr. 12,- til Gabriel Meling. Fra og med dette året ble grunnleien betalt fra tollkassen. Dermed var det slutt på en praksis som hadde vart helt siden 1798.

Ludvig Oliversen var ung nygift småbarnsfar og i 1923 søkte han om tillatelse til en hardt tiltrengt sommerferie. Søknaden

ble innvilget av tollinspektøren og kunne holdes fra og med 16. juli til og med 5. august mot at *Th. Theophiliussen* ville tjenestegjøre i hans sted mot en godtgjørelse av kr. 5,- pr dag.

Oliversen laget i 1924 en oversikt over båtene ved stasjonen:

- *Motorbåt anskaffet 1921*
- *Motor fra samme år, merke Concord, forbruk 3 l parafin og ½ l olje pr. time.*
- *1 robåt anskaffet 1924 og en 1 robåt med ukjent alder.*

Stasjonen hadde altså 3 båter, en motorbåt og to robåter. Det nevnes ikke lenger seil som framdriftsmiddel.

Ludvig Theodor Oliversen var en meget dyktig og avholdt tjenestemann som hadde stor interesse for tolltjenestemennenes vilkår, og i den forbindelse hadde han mange tillitsverv.

Tormod Andreas Sømme var født 24. juli 1898. Han døde 19. november 1960. Han var leid tolloppsynsmann fra 1918 og fast ansatt oppsynsmann I fra 1930. Senere var han konstituert tollbetjent i Stavanger fra 1948 og tolloverbetjent her fra 1954.

Av en inventarliste skrevet av Tormod Andreas Sømme i juli 1929 framgår det at husene da er hvitmalte. Dermed var det slutt på perioden med de gule tollbygningene i Tananger som da hadde vart i 130 år. Av inventarlisten framgår det videre at stasjonen i 1929 hadde en motorbåt anskaffet i 1926, med lengde 30 fot, bredde 7 fot og med 12 hk Sleipner motor. Videre to robåter, den første anskaffet i 1924, lengde 18 fot og bredde 5 fot og den andre er meget gammel, lengde 18 for og bredde

5 fot. Videre var det to seil, to par årer og to ror med tilbehør. I oktober 1931, da Tønnesen var bestyrer, fikk stasjonen en ny robåt og dermed kunne den gamle robåten avskrives fra inventarlisten og hogges. Motorbåten var i tollvesenets bruk til 1941. Båten var opprinnelig en beslaglagt smuglerbåt.

Våren 1930 fikk Tormod Andreas beskjed fra telegrafinspektøren i Stavanger om at det skulle installeres radio-telefonapparat på loftet i tollbua. Apparatet skulle blant annet ha forbindelse til Rott. Televerkets folk kunne komme og gå uanmeldt og dette medførte ekstra rengjøring og andre ulemper for tollfamilien uten at det ble gitt noen form for kompensasjon. Først i 1935 ble det tilstått kr. 5,- pr. måned for ubehaget.

I en nekrolog i Stavanger Aftenblad heter det bl.a. om Tormod Sømme: *"Tormod A. Sømme var en kjent og populær tollfunksjonær. Han hadde vært ansatt i tolletaten siden 1818, var i årene 1924 – 1930 stasjonert i Tananger, men hadde ellers sitt virke i Stavanger. Tolloverbetjent ble han i 1954. Han var en flink, påpasselig og humørfylt kar som var meget godt likt"*.

Melingsiden omkring 1930. Fortøyd til tollbubrygga ser vi motorbåten og en robåt tilhørende tollstasjonen. Foto i privat eie.

Gerhard Tønnesen, var født 14. april 1888 og døde 26. desember 1980 i Kristiansand. Han var skipsfører, deretter leid tolloppsynsmann fra oktober 1925 ved Sauda tollsted og ansatt som tolloppsynsmann II i oktober 1930 samtidig med at han ble stasjonert i Tananger hvor han ble med familien til 1937. Deretter flyttet familien til Stavanger. Fru Tønnesen trivdes svært godt i Tananger og syntes derfor det var vemodig å flytte til Stavanger.

I 1933 ble tollbua reparert og sørveggen fikk ny kledning. Arbeidet ble raskt og godt utført av Karl Slethei. Året etter ble det montert nye takrenner og huset ble skrapet og malt.

Berdinius Bellesen fra Tananger på Myklebust var i flere år en god medhjelper og leiemann for Gerhard Tønnesen når tolleren måtte i båt, men også som stedfortredende oppsynsmann. Etter at Bellesen trakk seg tilbake i slutten av 1933, 65 år

gammel, overtok den 28 år gamle Tanangermannen *Edvin Johann Evensen* som leiemann.

Kjeld Tønnesen, sønn til Gerhard Tønnesen, har skrevet flere bøker om tollvesenet, bl.a. *Tollere i krig og fred* som har vært en viktig kilde til denne artikkelen.

Torger Aursland, var født 8. mai 1901 og han døde i 1985 i Stavanger. Delvis leid tolloppsynsmann i årene 1925 til 1932. Krysstolloppsynsmann fra september 1932. Konstituert oppsynsmann I fra juli 1937 og fast ansatt oppsynsmann I fra oktober 1938. Tollbetjent i Stavanger fra mars 1949. Torger var tolloppsynsmann II i Tananger fra 1937 til 1938. Det var på Aursland sin tid 2 robåter og en motorbåt ved stasjonen. For Torger var Tananger drømmestedet, men dessverre for ham så trivdes ikke kona så godt her, og det gjorde nok at oppholdet i Tananger ble kortvarig.

Simon Sigurd Jansen, var født i 1900 og han døde i 1976. Han gikk gradene i tollvesenet fra tollkontorist 1917, til konstituert oppsynsmann II fra 1938, videre oppsynsmann I fra februar 1947 og tollassistent fra oktober samme år. Deretter ble han tollbetjent fra juni 1950 og til sist tollkontrollør fra mai 1951.

Jansen var stasjonert i Tananger som tolloppsynsmann II 1938 til 1947. Han var dermed tollere i Tananger i krigsårene og han hadde tysk kone. Gjennom hele krigen var tyskerne godt representert i Tananger, også på Melingssiden, noe som førte til krevende forhold både for tolleren, hans kone og for naboene.

Jansen søkte om tillatelse til å kjøpe ny motorbåt ettersom den gamle var tung å manøvrere og upålitelig. I 1941 ble det inngått en leieavtale med Bernhard Simonsen i Tananger for leie av hans privateide båt i tolltjenesten. Den gamle motorbåten fra 1926 ble solgt til hotell Hummeren for kr. 500. I 1941 disponerte stasjonen en robåt. Jansen mottok den nye motorbåten i juli 1943.

Den 14. august 1944 rev den tyske vernemaken det da 77 år gamle vakthuset på Storevarden av taktiske grunner.

I en periode etter Jansen sin tid ble tollbua oppgradert og fikk et nytt tilbygg mot øst for verksted, lager og ny do. Det nye tilbygget erstattet det opprinnelige halvtaket som hadde stått her siden huset var nytt. Selv om det ble foretatt en viss modernisering ble bl.a. flere av de opprinnelige innvendige dørene med sine originale hengsler, låser og beslag beholdt.

Tollbunaustet med eldhuset sett fra hagen. Bilde fra Tananger før i tiå.

Den siste bestyreren ved Tananger tollstasjon var *Kristian Kristiansen*. Han var født i Tananger i 1915. Kristian var gift med Ingrid Utne. I juni 1946 fikk han fast ansettelse som tolloppsynsmann ved Sandnes tollsted og fra desember 1947 ble han ansatt ved Stavanger tolldistrikt som tolloppsynsmann II med tjeneste i Tananger. Kristiansen bestyrte tollstasjonen i Tananger til 1959 da stasjonen ble nedlagt. Deretter tjenestegjorde han ved Stavanger tollsted til han i 1982 ble pensjonist.

Representanter fra tollvesenets ledelse på besøk i Tananger i 1953. Til høyre sitter tolldirektør Johannes Dannevig med frue. Øverst foran døra sitter tolloppsynsmann Kristian Kristiansen og foran ham kona Ingrid Kristiansen. Foto Kjell Kristiansen.

Kristiansen var en svært kunnskapsrik mann med et sterkt engasjement for Tananger og kystkulturen der. I 1987 fikk han, sammen med sønnen Kjell, Sola kommunes kulturpris for det verdifulle arbeidet de hadde lagt ned i den omfattende Kystkultursamlingen i Tananger. Kristiansen døde i 1998.

Tollstasjonen etter 1959.

I 1959 solgte tollvesenet tollbua med tilhørende hage, naust og brygge til grunneier Ole Meling for 2000 kroner.

Fra høsten 1959 til og med 1973 var tollbua sommerbolig for Hans T. Sømmes familie (Sømme var sønnesønn til tollbetjent Hans Torgersen Sømme). Deretter har tollbua vært i privat eie som bolighus, først for Inger Marie Melings familie og deretter for Reidar Lunds familie. Huset er innvendig fornyet og modernisert, men eksteriørmessig har det beholdt de opprinnelige fasadene mot sør, vest og nord. Naustet og brygga framstår fortsatt autentisk. Naustet og brygga er i privat eie.

Tollbua og naustet med steingarden fra 1799, samt tollbubrygga framstår ennå i dag blant de fineste og best bevarte kulturminnene i Tananger.

Tollbua i 1965. Artikkelforfatteren i forgrunnen. Foto Hans T. Sømme

Melingssiden 2022. Foto H. I. Sømme

Oversikt for stillingstitler som ble brukt ved Tananger tollstasjon:

Tollrorskar, var den laveste tjenestemannsgraden i perioden 1798 til 1889. Tollrorskarene var inndelt i klasse I og II. Betegnelsen ble i 1889 endret til tolloppsynsmann I og II. Før 1798 ble *røyert* brukt som betegnelse for denne tjenestemannsgraden.

Tolloppsynsmann ble innført som ny betegnelse i 1889 og indikerte bedre hva arbeidet innebar. Etter 1905 var alle stasjonsbestyrerne i Tananger tolloppsynsmenn I eller II.

Undertollbetjent som tjenestemannsbetegnelse var i bruk fra 1798 til 1889, da betegnelsen ble endret til *tollbetjent* og fra 1917 til tollkontrollør. Før 1816, og i perioden fra 1841 til 1904, var alle stasjonsbestyrerne i Tananger undertollbetjenter eller tollbetjenter.

Kryssbetjent og *uthavnbetjent* hører begge til underbetjent-klassen, men forteller mer spesifikt om funksjon og om hvor betjenten er stasjonert.

Overtollbetjent var en overordnet tjenestemannstittel/embetsmannstittel som gjerne ble brukt ved de større tollstedene. I 1783 ble tittelen avskaffet for nye ansettelse. Men i 1816 rykket likevel alle tollbetjenter opp til overtollbetjenter som deretter ble brukt fram til 1889 da tittelen ble endret til tollbetjent og i 1917 til tollkontrollør. I Tananger hadde stasjonsbestyrerne i perioden 1816 til 1841 tittel overtollbetjent.

Tollvisitør er en gammel betegnelse som ble benyttet tidlig på 1600-tallet og i noen grad på 1700- og 1800- tallet da gjerne som alternativ til undertollbetjent.

Kilder:

Tollere gjennom 300 år, Osv. I. Melbye

Det norske tollvesens historie

- Bind I, Hans-Jørgen Jørgensen
- Bind II, Carl Lund
- Bind III, Øyvind Nordbrønd Grøndahl

Norske toldtjenestemend: 1909

Norsk tollkalender for årene 1887, 1917, 1935, 1942 og 1953.

Arkiv for Stavanger tollsted, Statsarkivet

Adressebøker for Rogaland og Stavanger

Gard og Ætt i Sola, Sigurd Refheim

Soga om Sola og Madla I og II, Svein Ivar Langhelle

Randaberg gard og ætt I, Birger Lindanger

Folketellinger, digitalarkivet

Manntall, digitalarkivet

Kirkebøker, digitalarkivet

Div. kilder, digitalarkivet

Stavanger borgerbok

Tollere i krig og fred, Kjeld Tønnesen

Tananger før i tiå, bildearkiv

I Monsens fotspor, Mari Anne Næsheim Hall

Private dokumenter og bilder